УДК 338.246

Юлія Вікторівна СИНЯВІНА

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики,
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва
E-mail: jusin@rambler.ru

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА СТАНУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ТА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЇЇ РОЗВИТКУ

Синявіна, Ю. В. Економічна оцінка стану галузі тваринництва та державна підтримка її розвитку [Текст] / Юлія Вікторівна Синявіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. – Том 19. – № 3. – С. 133-138. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. *Тваринництво розглядається як стратегічно важлива галузь у загальній структурі сільськогосподарського виробництва. Державна підтримки розвитку галузі тваринництва дозволить забезпечити населення країни високоякісною продукцією вітчизняного виробництва*

Мета статті – *провести економічний аналіз стану галузі тваринництва України для обґрунтування необхідності державної підтримки.*

Результати. *Отримані в процесі дослідження практичні результати вирішують завдання щодо обґрунтування необхідності впливу держави на розвиток галузі тваринництва. Визначальними пріоритетами державної підтримки тваринництва України є: удосконалення фінансово-кредитної та інвестиційної політики держави в питаннях прискореного нарощування поголів'я великої рогатої худоби та виробництва якісної продукції сільськогосподарськими підприємствами.*

Ключові слова*: тваринництво; державна підтримка; продукція тваринництва.*

Yuliya Viktorivna SYNYAVINA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Economic Cybernetics,
Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchajev
E-mail: jusin@rambler.ru

ECONOMIC EVALUATION OF STATE OF LIVESTOCK AND SUPPORT ITS DEVELOPMENT

Abstract

Introduction. *Livestock is a strategically important sector in the total agricultural production. State support of the livestock industry will provide the population with high quality products of domestic production*

Purpose of the article *- to conduct an economic analysis of animal Ukraine to justify the need for government support.*

Results. *Obtained in the research practical results solve the problem of the rationale for the state's influence on the development of the livestock industry. Defining priorities of state support for livestock Ukraine are: improvement of the financial and credit and investment policy in terms of accelerated increase of cattle and production of quality products by agricultural enterprises.*

Keywords: *livestock; state support; livestock products.*

JEL classification: Q10

© Юлія Вікторівна Синявіна, 2015

Вступ

Важливим чинником забезпечення населення повноцінними продуктами харчування є ефективний розвиток галузі тваринництва. Приведення у відповідність до науково обґрунтованих норм харчових продуктів, які щодня має споживати людина, можливе лише за умови використання продуктів тваринного походження.

Основним напрямом розвитку галузі є суттєве збільшення обсягів виробництва всіх видів тваринницької продукції, особливо молока, яловичини, свинини, м'яса птиці. Додатковим резервом економічної ефективності галузі має бути підвищення якості вироблених продуктів та їх екологічна безпечність.

Розвиток галузі тваринництва відповідає державним пріоритетам, оскільки забезпечує досягнення низки важливих завдань: забезпечення продовольчої безпеки країни; поліпшення забезпеченості населення якісними продуктами харчування; підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості та доходів сільських жителів, зайнятих переважно у сільськогосподарському виробництві; стримування негативних процесів знелюднення сіл, сприяння закріпленню фермерів за сільськими територіями, а також забезпечення розвитку їх соціальної інфраструктури.

У цьому контексті галузь тваринництва повинна перебувати під пильною увагою держави, оскільки потребує оперативної державної підтримки, обсяги якої залежать від поточної ситуації в галузі.

Передусім важливо зрозуміти, що саме гальмує розвиток тваринництва в Україні, яке, до речі, становить понад 38 % у структурі валової продукції сільського господарства. Це, перш за все, відсутність стабільності та державної підтримки сільгоспвиробників, непрогнозована цінова політика, нерозвинений експортний потенціал і, як наслідок, відсутність ринків збуту. Усе це негативно позначається на галузі. Інвестори бояться вкладати кошти, бо немає впевненості у завтрашньому дні. Якщо птахівництво і свинарство з урахуванням специфіки виробництва є більш-менш привабливими для інвестицій, тому що за досить короткий час можна не лише повернути вкладені заощадження, а й одержати прибутки, то скотарством займатися беруться дійсно сміливці. Експерти і навіть самі виробники відносять цю галузь до так званих «довгих грошей», оскільки на те, щоб отримати повноцінну корову, потрібно витратити значні фінанси і багато часу (6-7 років). А це у нашій країні справді ризиковано.

Та й вектор розвитку також потроху змінюється. Ставка більше робиться на агрохолдинги, позаяк вони мають фінансові і технічні можливості впроваджувати на виробництві сучасні технології та виробляти якісну продукцію. І хоча поголів'я ВРХ стабільно скорочується, надої молока при цьому зростають. Цей фактор, звісно, не може не радувати. Однак наразі держава вирішила серйозно зайнятися відродженням скотарства і починає робити повільні кроки з нарощення поголів'я.

Питанню державної фінансової підтримки сільського господарства і зокрема тваринництва присвячено праці провідних вітчизняних політиків та економістів-аграрників, серед яких П.І. Гайдуцький [1], І.М. Демчак [2], В.Я. Месель-Веселяк [3], О.М. Могильний [4], П.Т. Саблук [4], О.М. Шпичак [6]. Однак сучасний стан галузі тваринництва та аспекти її державної підтримки потребують постійного моніторингу для прийняття рішень щодо її ефективності.

Мета статті

Метою статті є аналіз сучасного стану тваринництва як стратегічно важливої галузі у загальній структурі сільськогосподарського виробництва та обґрунтування потреби у державній підтримці її розвитку.

Виклад основного матеріалу

Державне регулювання стану розвитку тваринництва має для держави першочергове значення, оскільки галузь більшою мірою визначає рівень продовольчої безпеки, ніж рослинництво (адже передбачає забезпеченість населення ключовими продуктами харчування – молоком, м'ясом та яйцями). Також стан розвитку тваринницької галузі тісно пов'язаний із вирішення проблеми зайнятості на селі – тваринницька галузь є більш трудомісткою та формує значну кількість робочих місць, тоді як робота в галузі рослинництва є сезонною і переважно короткотерміновою [7].

Специфіка розвитку тваринницької галузі в Україні визначається переважанням частки господарств населення у загальних обсягах виробництва продукції тваринництва (табл. 1).

Рентабельність діяльності у галузі тваринництва загалом є нижчою, ніж у рослинництві (за винятком птахівництва). При цьому рівень капіталовкладень та період окупності капіталу у тваринництві, як правило, значно перевищують відповідні показники по рослинництву.

Як наслідок, доходи від тваринництва (без урахування доходів від реалізації м'яса птиці) займають менше чверті у загальній сумі доходів сільгосппідприємств. Структуру доходів сільгосппідприємств від діяльності у сфері тваринництва наведено в табл. 2.

Таблиця 1. Частка окремих категорій товаровиробників у виробництві валової продукції тваринництва

Показники	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	с.-г. прод, усього	у т.ч. тварин-ництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тварин-ництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тварин-ництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тварин-ництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тварин-ництва
Усі категорії господарств	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
С.-г. підприєм-ства із усіма фермерськими господарствами	48,3	38,8	51,8	40,6	50,7	41,8	54,0	43,5	55,3	45,5
Господарства населення	51,7	61,2	48,2	59,4	49,3	58,2	46,0	56,5	44,7	54,5

**Сформовано автором на основі даних [8]*

Таблиця 2. Структура доходів сільськогосподарських підприємств від тваринництва, %

Показники	2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Продукція сільського господарства, всього	93680		118892		116239		158560	
Продукція тваринництва, всього	22654	100,0	25325	100,0	27877	100,0	31792,7	100,0
у % до продукції сільського господарства	*24,2*		*21,3*		*24,0*		*20,1*	
М'ясо**								
великої рогатої худоби	2042	9,0	2063	8,1	1990	7,1	2394	7,5
свиней	5079	22,4	5649	22,3	6357	22,8	7995	25,1
птиці	729	3,2	1200	4,7	1133	4,1	1021	3,2
Молоко	6142	27,1	6009	23,7	7878	28,3	8918	28,1
Яйця	5590	24,7	6938	27,4	7309	26,2	8615	27,1

*** Без урахування передачі м'яса на переробку на власних виробничих потужностях.*
**Сформовано автором на основі даних [8; 9]*

Як видно з даних табл. 2, доходи від виробництва продукції тваринництва не є основними для переважної більшості сільгосппідприємств і при цьому знижуються у динаміці (з 24,2 % у 2011 р. до 20,1 % у 2014 р.). Найвищу частку у доходах від тваринництва займають доходи від реалізації свинини (25 %), молока (28 %) та яєць (27 %).

Натомість частка м'яса птиці у загальних доходах від тваринництва становить лише 3,2 %, що пояснюється неврахуванням у загальних доходах обсягів м'яса, яке проходить промислову переробку на власних виробничих потужностях сільгосппідприємств (формально лише 5,3 % від загального обсягу виробленого м'яса птиці реалізується у непереробленому вигляді, все інше проходить промислову переробку на власних виробничих потужностях). Враховуючи те, що дані переробленого на власних потужностях м'яса птиці підприємств не потрапляють у загальну статистику як продукція сільського господарства, це певним чином спотворює ключові показники розвитку галузі (прибуток, рентабельність тощо).

Як видно з рис.1, останніми роками суттєво знижується кількість сільгосппідприємств, що утримують поголів'я тварин. Це підтверджує тезу про те, що сільгосппідприємства основні доходи отримують від рослинництва. Зокрема, значно знизилась частка великих та середніх сільгосппідприємств, що утримують ВРХ. Якщо ще у 2008 р. майже 40 % сільгосппідприємств утримувало ВРХ, то у 2014 році їх частка становила лише 22 %, знизившись більш ніж у півтора рази.

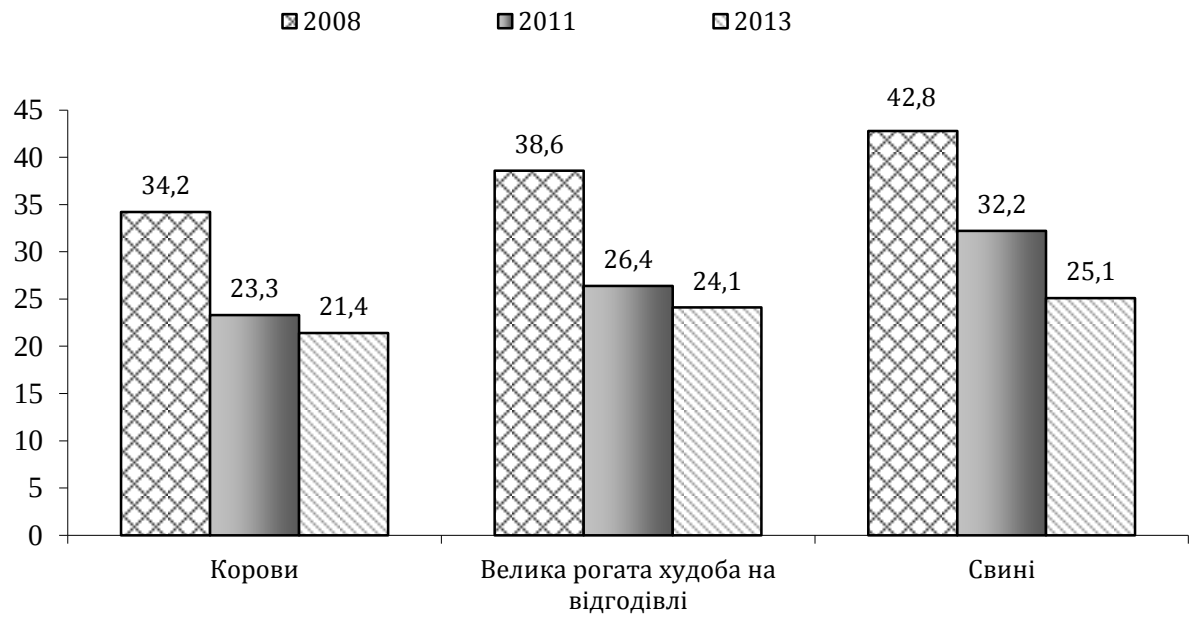

Рис. 1. Динаміка частки сільськогосподарських підприємств, які утримують поголів'я тварин, %

Якщо у 2008-2009 рр. практично кожне третє сільгосппідприємство утримувало корів, то у 2014 р. таких сільгосппідприємств стало лише 20 % (тобто лише кожне п'яте господарство). Значно знижується й кількість сільгосппідприємств, що утримують свиней – із понад 42 % господарств у 2008-2009 рр. до менш як 23 % у 2014 р. (відповідна частка зменшилась майже вдвічі).

Отже, частка сільгосппідприємств, які займаються тваринництвом, суттєво знижується.

Фактично посилюється в тваринництві спеціалізація:

– сільгосппідприємства, які займались переважно рослинництвом, проте мали незначну частку тваринництва, переходять на виробництво лише рослинницької продукції;
– сільгосппідприємства, які займались переважно тваринництвом, нарощують обсяги діяльності у сфері тваринництва.

Таким чином, виробництво тваринницької продукції все більше «спеціалізується», коло сільгосппідприємств, які займаються цим видом діяльності, суттєво зменшується.

Рентабельність діяльності у галузі тваринництва коливалась у діапазоні 7,8 – 14,0 %, причому у динаміці зростала (табл. 3).

Таблиця 3. Ефективність виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України

Види продукції	Прибуток, млн грн					Рентабельність, %				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Тваринництво усього	1375	2603	3170	2827	3756	7,8	13,0	14,3	11,3	13,4
М'ясо:										
великої рогатої худоби	-962	-673	-864	-1518	-1338	-35,9	-24,8	-29,5	-43,3	-35,9
свиней	-323	-196	112	12	425	-7,8	-3,7	2,0	0,2	5,6
птиці**	-49	-147	-93	-125	-186	-4,4	-16,8	-7,2	-10,0	-15,4
Молоко	774	958	137	945	887	17,8	18,5	2,3	13,6	11
Яйця	678	1564	2392	2358	3190	18,6	38,8	52,6	47,6	58,8

*** Без урахування фінансового результату по реалізації власно виробленої продукції, переробленої на власних переробних потужностях, яка не класифікується як с.-г. продукція.*
**Розраховано автором на основі даних [8; 9].*

Рентабельність виробництва молока (без урахування ПДВ-підтримки) коливається у діапазоні 11-18 % (крім 2012 року, в якому вдалося лише забезпечити беззбитковість виробництва). На відміну від

рентабельності яєць, рентабельність виробництва молока має тенденцію до зниження (близько 18 % у 2010-2011 рр., 11-13 % у 2013-2014 рр.).

Натомість рентабельність виробництва м'яса ВРХ була хронічно збитковою із коливаннями у діапазоні 25-43 %.

Галузь свинарства лише в останні три роки характеризується беззбитковістю виробництва, при цьому рентабельність у динаміці зростає.

Найвищою ефективністю серед інших видів продукції тваринництва вирізняється виробництво яєць – його рентабельність останніми роками в середньому перевищує 50 %, при цьому в динаміці рентабельність зростає.

Низька рентабельність сільськогосподарської діяльності може пояснюватись як низькою купівельною спроможністю населення, так і порушенням паритетності міжгалузевих відносин. Останнє спостерігається у разі, коли суб'єкти господарювання суміжних із сільським господарством галузей, користуючись недосконалістю механізму регулювання міжгалузевих відносин, перерозподіляють частину доходів сільськогосподарської галузі на свою користь (особливо це стосується випадків нерозвиненості ринкової інфраструктури в АПК).

У разі одержання виробниками рентабельності вище «нормального» рівня, фінансова підтримка повинна бути мінімальною, і навпаки: у разі низького рівня рентабельності, нижчого «нормального рівня», державні трансферти галузі сільського господарства у вигляді бюджетного фінансування повинні зростати [8; 9].

Головне завдання держави щодо стимулювання розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки – формування в галузі належних умов для отримання суб'єктами господарювання рентабельності вище «нормального» рівня. Це насамперед передбачає функціонування ефективної системи державного цінового регулювання та вжиття заходів щодо підвищення рівня сільської зайнятості [10].

При цьому варто враховувати, що підвищення цін на продукти харчування для забезпечення «нормального» рівня рентабельності діяльності у сільському господарстві є небажаним для держави – як з точки зору негативного впливу на загальний індекс інфляції, так і з огляду на можливе зменшення обсягів споживання продовольства населенням нижче рівня раціональних норм, формування нераціональної структури споживання, що може призвести до погіршення здоров'я населення.

Достатня рентабельність певної діяльності є ключовим мотивом її здійснення, оскільки впливає на окупність інвестованого капіталу. Прийнятний показник рентабельності є важливим індикатором доцільності інвестицій у певний вид діяльності та свідченням того, що цей вид діяльності може розвиватись і без фінансової підтримки з боку держави.

Враховуючи вищезазначене, дослідження необхідності державної фінансової підтримки розвитку агропромислового виробництва, в тому числі й за рахунок застосування спеціальних податкових режимів, необхідно розпочати із аналізу рентабельності діяльності у сфері сільськогосподарського виробництва загалом та за окремими її напрямами.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Стан тваринництва показує, що у сформованих умовах господарювання сільські товаровиробники не можуть самостійно нарощувати обсяги виробництва продукції до розмірів, необхідних для задоволення потреби населення країни в цих продуктах харчування за рахунок внутрішнього виробництва. Необхідно дієве державне регулювання розвитку тваринництва.

Обсяги державної фінансової підтримки аграріїв в Україні щорічно зростають, однак однозначно оцінити роль дотацій у розвитку аграрної сфери дуже важко. Деякі аргументи промовляють на користь цієї форми підтримки виробників, з іншого боку – дотації і особливо непрозорі механізми сплати коштів держбюджету часто перетворюються в кошти підтримки неефективних господарств, оскільки нівелюють стимули до підвищення ефективності виробництва, зокрема зниження собівартості, підвищення продуктивності праці і якості продукції.

Низька віддача від надання дотацій в Україні пояснюється також порушеннями у використанні бюджетних коштів, вітчизняні виробники мають нерівний доступ до бюджетних коштів. Великі аграрні підприємства мають щодо цього значні переваги, маючи можливість вчасно одержувати необхідну інформацію й доступ до структур, які займаються розподілом державних фінансових ресурсів.

Враховуючи це, галузь тваринництва є більш важливою для держави, зважаючи на її соціальну значущість та враховуючи наявний стан розвитку (переважання у валовій продукції тваринництва господарств населення, що застосовують застарілі технології та не гарантують належну безпечність продукції), що не викликає сумнівів у необхідності фінансової підтримки тваринництва з боку держави.

Список літератури

1. *Гайдуцький, П. І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 43-48.*
2. *Демчак, І. М. Ситуація в аграрному секторі економіки та заходи Уряду щодо державної підтримки розвитку АПК / І. М. Демчак // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 12-19.*
3. *Месель-Веселяк, В. Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 3-8.*
4. *Могильний, О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.*
5. *Агропромисловий комплекс України : стан, тенденції та перспективи розвитку : інформ.-аналіт. зб. (вип. 6) / [за ред. П. Т. Саблука та ін.]. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.*
6. *Ціноутворення в процесі реформування агропромислового комплексу України (1990-2001 рр.) / За ред. д-ра екон. наук, проф., акад. УААН О. М. Шпичака. – К., 2002. – 498 с.*
7. *Стратегія розвитку аграрного сектору АПК та соціальної сфери села на період до 2020 року / [Ю. Ф. Мельник, Ю. Я. Лузан, М. В. Зубець та ін.]; за ред. Ю. Ф. Мельника, Ю. Я. Лузана, М. В. Зубця, В. П. Ситника, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 130 с.*
8. *Економічна оцінка стану розвитку галузі тваринництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agravery.com/uk/posts/show/comu-tvarinnictvo-peretvoruetsa-na-socialnu-galuz.*
9. *Чому тваринництво перетворюється на соціальну галузь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agroconsulting.com.ua/analityka/369.*
10. *Данилів Б. В. Необхідність державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні / Б. В. Данилів, Л. С. Кучеренко // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 63.*

References

1. *Hayduts'kyy, P. I. (2005). Pro osnovni zasady reformuvannya systemy derzhavnoyi pidtrymky sil's'koho hospodarstva ta sil's'koyi terytoriyi. Ekonomika APK, 11, 43-48.*
2. *Demchak, I. M. (2005). Sytuatsiya v ahrarnomu sektori ekonomiky ta zakhody Uryadu shchodo derzhavnoyi pidtrymky rozvytku APK. Ekonomika APK, 11, 12-19.*
3. *Mesel'-Veselyak, V. Ya. (2004). Napryamy rozvytku haluzey tvarynnytstva ta yikh derzhavna pidtrymka. Ekonomika APK, 9, 3-8.*
4. *Mohyl'nyy, O. M. (2005). Rehulyuvannya ahrarnoyi sfery. Uzhhorod : IVA.*
5. *Ahropromyslovyy kompleks Ukrayiny : stan, tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku. (2003). Kyiv: IAE UAAN.*
6. *Shpychak, O. M. (2002). Tsinoutvorennya v protsesi reformuvannya ahropromyslovoho kompleksu Ukrayiny (1990-2001 rr.) Kyiv.*
7. *Mel'nyk, Yu. F., Luzan, Yu. Ya., Zubets', M. V., Sytnyk, V. P., Sabluk, P. T., Mesel'-Veselyak, V. Ya. (2009). Stratehiya rozvytku ahrarnoho sektoru APK ta sotsial'noyi sfery sela na period do 2020 roku. Kyiv : NNTs IAE.*
8. *Ekonomichna otsinka stanu rozvytku haluzi tvarynnytstva. (n.d.). Retrieved from: http://agravery.com/uk/posts/show/comu-tvarinnictvo-peretvoruetsa-na-socialnu-galuz.*
9. *Chomu tvarynnytstvo peretvoryuyet'sya na sotsial'nu haluz'. (n.d.). Retrieved from: http://agroconsulting.com.ua/analityka/369.*

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015 р.